บทความวิจัย

โครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ จากมหาวิทยาลัยสู่ตำบล: การถอดบทเรียนตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

The Improved Sub-District Economic and Social Integration Project, University to Sub-District: A Lesson Learned of Nasum Sub-District, Lom khao District, Phetchabun Province

สุรีภรณ์ สุวรรณโอสถ (Sureeporn Suwannaosod)*
รัตนชฎาวรรณ อยู่นาค (Rattanachadawan Yunak)**
อลงกรณ์ อักษรศรี (Alongkorn Aksornsri)*

Received: July 2, 2023
Revised: July 20, 2023
Accepted: August 17, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการดำเนินโครงการ 2) ผลการดำเนินงานของโครงการ 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ 4) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ และ 5) แนวทางการพัฒนากระบวนการดำเนินโครงการ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ 1) กลุ่มผู้ถูกจ้างงานและผู้รับผิดชอบโครงการ จำนวน 8 ราย และ 2) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและประชาชน 13 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการฯ แปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน เข้าถึงต้นทุนและความพร้อมของชุมชน โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งร่วมมือในการดำเนินงานและการสนับสนุน ร่วมกับความสามารถเฉพาะตัวและลักษณะเด่นของผู้มีส่วนร่วม ผลักดันให้เกิดผลกระทบทางบวกต่อกำลังคน และวัตถุดิบท้องถิ่น คือ การเพิ่มขึ้นของมูลค่าวัตถุดิบ ศักยภาพและความพร้อมของบัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน และการระบาดของโรคโควิด-19 เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน เช่น ขาดความต่อเนื่องของการดำเนินงาน ผู้มีส่วนร่วมในโครงการเสนอให้มีการสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ การแปรรูปและแหล่งข้อมูลความช่วยเหลือ ขยายระยะเวลาดำเนินการ และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบอื่นเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการดำเนินงาน

**Corresponding author: Ratanachadawan Yunak ; Email: yyrachadawan@gmail.com
*อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Instructor, Faculty of Nursing, Naresuan University)
**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Assistant Professor, Faculty of Nursing, Naresuan University)

จากผลการศึกษาครั้งนี้ ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวปฏิบัติการดำเนินโครงการที่ดี คือ การยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง กำหนดนโยบายที่จะผลักดันให้เกิดชุมชนเข้มแข็งร่วมกับภาคีเครือข่าย การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาในเชิงลึกและระยะยาวทั้งในกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการด าเนินโครงการ

คำสำคัญ: การถอดบทเรียน โครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยสู่ตำบล

Abstract

This qualitative research aimed to study: 1) the process of project implementation, 2) the results of this project, 3) factors related to the project success, 4) barriers and obstacles of the project, and 5) suggestions for developing the further project. Key participants included: 1) graduates, unemployed people, students, and the project managers and 2) stakeholders: government officials and people. In-depth interviews and focus groups were used to collect data. Data were analyzed by using content analysis.

The results of the study revealed that the implementation of the Improved Sub-District Economic and Social Integration Project, community's herbal and agricultural product processing, enabled to access community's cost and readiness based on community-centered approaches. Moreover, strong partnerships cooperated and supported all the project sessions. In addition, the project participants are expertise and outstanding characteristics. Those factors enhanced positive impacts on both human resources (individual, family, and community) and local ingredients that are value added. However, competences and readiness of employed graduates and COVID-19 pandemic were the project implementation obstacles such as lack of operation continuum. The participants suggested that various supports such as processing materials, information resources, extended duration of the project, and product improvement from other ingredients should be considered for developing the future project.

Based on this study, sharing the best practice of the project is recommended in term of community-centered approach. The policy to promote strong community with network partnership is proposed. Furthermore, future research should be studied in-depth and longitudinal one both in stakeholder and non-stakeholder groups.

Keywords: Lesson learned, Integrated sub-district economic and social upgrading project, University to sub-district

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นวงกว้าง โดยทำให้ประชาชนและบัณฑิตจบใหม่ไม่สามารถหางานทำได้ รวมถึงนักศึกษาก็ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตินี้อย่างรุนแรง ประชาชนที่ว่างงานก็ย้ายกลับถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีว่างงานมากที่สุด 1.71 แสนคน (National Statistic Office, 2023) ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมา (Chang, Mohsin, & Iqbal, 2022) ดังนั้น รัฐบาลจึงออกนโยบายการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงมุ่งเน้นที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจในระดับชุมชน ทั้งการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพในชุมชน ภายใต้การนำของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้ดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (มหาวิทยาลัยสู่ตำบล) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ โดยมีมหาวิทยาลัยในพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดการโครงการ โดยจัดให้มีการจ้างงาน การฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่มีความครอบคลุมในประเด็นตามปัญหาและความต้องการของชุมชน และการจัดทำข้อมูลขนาดใหญ่ของชุมชน (Community big data) โดยการจ้างงานบัณฑิตจบใหม่ที่ยังไม่สามารถหางานทำได้ ประชาชนผู้ว่างงาน และนักศึกษาที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัย รวมทั้งการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Office of the Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, 2020)

ทั้งนี้โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้ 1) เพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน แก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง อย่างยั่งยืน 2) ฝึกนิสิต/นักศึกษาบัณฑิตจบใหม่ให้เป็นนักสำรวจวิจัยเพื่อทำความเข้าใจในการทำข้อมูลชุมชนหรือ Big data เพื่อนำไปสู่การพัฒนารายพื้นที่ 3) เพื่อให้นิสิต/นักศึกษาบัณฑิตจบใหม่ รวมถึงประชาชน 60,000 คน ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยมีมหาวิทยาลัยในพื้นที่ร่วมทำงานผสมผสานกับบุคคลเหล่านี้โดยช่วงระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 1 ปี ต้องพยายามทำให้เยาวชนได้เข้าไปอยู่ในตักศิลาแห่งความรู้และการปฏิบัติ และมีการแลกเปลี่ยนทัศนคติให้มองประเทศไทยในเชิงบวกเห็นโอกาสและทางรอดของประเทศ โครงการนี้มีเครือข่ายของสถาบันอุดมศึกษาระดับภูมิภาค (Regional system integrator) ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เข้าร่วมทั้งหมด 9 ภูมิภาค ได้แก่ เครือข่ายภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนบน ภาคกลาง ตอนล่าง ภาคตะวันออก ภาคใต้ตอนบน และภาคใต้ตอนล่าง รวมทั้งสิ้น 305 โครงการ จำนวน 17 สถาบัน โดยเครือข่ายเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการบูรณาการโครงการต่างๆ ระหว่างชุมชนหรือตำบลในพื้นที่ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อกำกับติดตาม ประเมินผลโครงการและบูรณาการ การดำเนินงานของสถาบันการศึกษาภายใต้เครือข่ายที่รับผิดชอบและให้สถาบันอุดมศึกษาที่กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศทำหน้าที่เป็นหน่วยบูรณาการโครงการ ใช้องค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่มีอยู่ ทำงานประสานและร่วมงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการ เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบล และนำไปสู่การลดความยากจนอย่างมีเป้าหมายชัดเจน (Tanterdtid & Yensumran, 2023)

มหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นมหาวิทยาลัยสหสาขา ที่มุ่งกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับประชากรในภูมิภาค โดยเฉพาะเขตภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก พิจิตร สุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ ตาก นครสวรรค์ และอุทัยธานี โดยการจัดการเรียนการสอน ผลิตบัณฑิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสาขาต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสังคม นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่เขตความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยการดำเนินการหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ ดังนี้ 1) มหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่หน่วยงานบูรณาการโครงการ รายตำบล 2) มหาวิทยาลัยดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและ

สังคมรายตำบลตามปัญหาและความต้องการของชุมชน อาทิเช่น การพัฒนาสัมมาชีพและสร้างอาชีพใหม่ การนำองค์ความรู้ไปช่วยบริการชุมชน และการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมและการเพิ่มรายได้หมุนเวียนให้แก่ชุมชน ตามรูปแบบกิจกรรมที่จะเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ที่รับผิดชอบ 3) มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยจ้างงานในการดำเนินโครงการของหน่วยงานต่างๆ ในตำบลที่ทำหน้าที่ดูแล โดยจ้างงานประชาชนทั่วไป บัณฑิตจบใหม่ และนักศึกษา ไม่น้อยกว่า 20 คนต่อ 1 ตำบล 4) มหาวิทยาลัยทำหน้าที่ในการประสานงานและทำงานร่วมกับจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการโครงการภายในพื้นที่ 5) มหาวิทยาลัยทำหน้าที่บูรณาการและสนับสนุนหน่วยงานต่างๆ ที่ไปดำเนินการโครงการภายในตำบล ในด้านองค์ความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 6) มหาวิทยาลัยจัดทำฐานข้อมูลขนาดใหญ่ของชุมชนรายตำบล เพื่อให้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีเป้าหมายชัดเจน (Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation, 2021)

การดำเนินโครงการในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้เสร็จสิ้นลงและประสบความสำเร็จในการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการถอดบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา ซึ่งการถอดบทเรียนจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากความสำเร็จหรือความผิดพลาดในการทำงาน บทเรียนจะสะท้อนสาเหตุที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จหรือผิดพลาด มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้างที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือผิดพลาดในการทำงานนั้นๆ ซึ่งผู้ปฏิบัติที่กำลังปฏิบัติในแนวเดียวกันสามารถนำบทเรียนที่ได้ไปใช้ในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น (Scheffelaar, Bos, de Jong, Triemstra, van Dulmen, & Luijkx, 2020) คณะผู้วิจัยจึงสนใจการถอดบทเรียน หลังการดำเนินงานโครงการนี้ในพื้นที่ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารของชุมชนและการสรุปผลจากลงสำรวจพื้นที่ของผู้ ดำเนินโครงการ พบว่า ตำบลนาซำ มีพื้นที่ความรับผิดชอบทั้งหมด 10 หมู่บ้าน 1,722 ครัวเรือน จำนวนประชากรที่อยู่อาศัยจริง ทั้งหมด 6,342 คน แบ่งเป็นเพศชาย 3,134 คน และเพศหญิง 3,208 คน สภาพพื้นที่เป็นราบสลับที่ราบสูง และภูเขา ภูมิทัศของหมู่บ้านสวยงาม มีธรรมชาติเป็นป่าไม้ ประชาชนในหมู่บ้านประกอบอาชีพหลัก คือ การเกษตร ได้แก่ ทำไร่ข้าวโพด ทำนา ทำสวนมะขาม เลี้ยงวัว ปลูกพริก และผักต่างๆ ค้าขาย รับจ้าง พื้นที่ตำบลนาซำได้เข้าร่วมโครงการนี้ โดยแบ่งเป็น 9 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปวัตถุดิบ และผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน 2) การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร 3) การผลิตแอลกอออล์ฆ่าเชื้อ 4) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ 5) การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ 6) ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานที่สูงขึ้น 7) การแปรรูปสมุนไพรเพื่อสุขภาพ 8) กิจกรรมเฝ้าระวัง COVID-19 และ 9) การจัดทำข้อมูลชุมชน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่น และประสบความสำเร็จอย่างมากของพื้นที่ตำบลนาซำนี้ คือ การแปรรูปวัตถุดิบและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน ได้แก่ กลุ่มขิง และมะละกอ ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่พบมากที่สุดในชุมชนนี้ ผลการดำเนินโครงการทำให้กลุ่มแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรดังกล่าว ประสบความสำเร็จในด้านการผลิตสินค้าแปรรูปและการเปิดตลาดใหม่และสามารถต่อยอดธุรกิจชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง สามารถเปิดศูนย์จำหน่ายสินค้าแปรรูปของชุมชน มีตลาดรองรับที่หลากหลายผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการถอดบทเรียนโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ จากมหาวิทยาลัยสู่ตำบล ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่สามารถดำเนินโครงการได้อย่างประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมให้กับชุมชนอื่นและจะเป็นประโยชน์กับการต่อยอดผลการดำเนินงานของโครงการนี้สู่ชุมชนอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1) กระบวนการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

2) ผลการดำเนินงานของโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

4) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

5) แนวทางการพัฒนากระบวนการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

กลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. คณะทำงานโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ประกอบด้วย

1.1 บัณฑิต นิสิต และประชาชน ที่ได้รับการจ้างงานในโครงการฯ ในพื้นที่จำนวน 10 คน

1.2 ผู้รับผิดชอบโครงการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จำนวน 5 คน

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ ประกอบด้วย

2.1 เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอหล่มเก่า พัฒนาการอำเภอหล่มเก่า นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาซำ จำนวน 7 คน

2.2 ประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากการดำเนินโครงการ จำนวน 10 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ทีมผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธี ได้แก่

1) การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ได้แก่ รายงานสถานภาพตำบล (Tambon Profile) โครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) (มหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ) ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และรายงานโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีระยะการดำเนินโครงการ 2 ระยะ โดยระยะที่ 1 นาน 11 เดือน และระยะที่ 2 นาน 3 เดือน

2) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบัณฑิตจบใหม่นิสิตและประชาชน ที่ได้รับการจ้างงานในโครงการ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ถูกสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่

1) ข้อมูลทั่วไป เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

2.1) คำถามทั่วไป เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ และผลกระทบของโครงการ

2.2) การดำเนินงานของโครงการ เช่น กระบวนการจ้างงานนิสิต บัณฑิตจบใหม่ และประชาชนทั่วไป การจัดทำข้อมูลขนาดใหญ่ของชุมชน (Community big data) การพัฒนาและการดำเนินโครงการ กลไกการทำงานร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

2.3) ผลการดำเนินโครงการ เช่น การประสบความสำเร็จของโครงการ ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ข้อเสนอแนะ และสิ่งที่ควรปรับปรุงในการดำเนินงาน เป็นต้น

เครื่องมือวิจัยนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์ที่มีประสบการณ์เป็นหัวหน้าโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ จากมหาวิทยาลัยสู่ตำบล อาจารย์ที่ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญการศึกษาวิจัยถอดบทเรียน และอาจารย์ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญทางด้านวิจัยเชิงคุณภาพ หลังจากนั้นนำเครื่องมือวิจัยนี้มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ และนำไปทดลองใช้กับผู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 ราย เพื่อตรวจสอบความเข้าใจในข้อคำถามก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยรวบรวมให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาจัดหมวดหมู่ข้อมูลและองค์ประกอบของเนื้อหา

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เลขที่ COA No. 208/2022, IRB No. P2-0038/2565 เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2565 หลังได้รับอนุมัติผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประโยชน์ของการวิจัย ระยะเวลาของการทำวิจัย วิธีการ เก็บรวบรวมข้อมูล และสิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่างในการตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วมในโครงการวิจัยครั้งนี้ได้ตลอดเวลา และการปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัยในช่วงเวลาใดก็ตามจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้เข้าร่วมวิจัย ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างจะได้รับการปกปิดเป็นความลับ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะถูกบันทึกไว้ตามรหัสโดยไม่มีการระบุชื่อสกุล ผู้ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้จะมีเพียงทีมผู้วิจัยเท่านั้น ข้อมูลจะถูกวิเคราะห์และนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น

ผลการศึกษา

ผลการถอดบทเรียนโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซ่ำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน ประกอบด้วย 5 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ 1 กระบวนการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย 2 กระบวนการสำคัญคือ การสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน และ การยกระดับเศรษฐกิจและสังคม

1. การสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน หมายถึง การดำเนินงาน 2 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) การค้นหาปัญหา ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ต่อประชาชนในระดับบุคคล ครัวเรือนและชุมชน ซึ่งพบปัญหาที่เป็นประเด็นหลักคือการว่างงานและการขาดรายได้จากการประกอบอาชีพเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคในระดับบุคคล ส่งผลต่อการลดลงของรายได้ครัวเรือน และภาวะเศรษฐกิจของชุมชน โดยประชาชนในชุมชนมีความต้องการเพิ่มรายได้ระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน และ (2) การสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน หมายถึง การประเมินโอกาสความเป็นไปได้ในอนาคตเกี่ยวกับความยั่งยืนของรายได้ครัวเรือน ซึ่งผู้ประเมินประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบโครงการ ทีมดำเนิน U2T องค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. พัฒนาชุมชน และประชาชนแกนนำ ลงสำรวจชุมชน เพื่อความพร้อมของชุมชนทั้งด้านกำลังคนและวัตถุดิบท้องถิ่น รวมถึงประเมินความต้องการความช่วยเหลือในการนำวัตถุดิบมาพัฒนาเพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืน โดยใช้หลักการ SWOT เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และนำข้อมูลสะท้อนกลับให้ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์จัดลำดับความต้องการและพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานของโครงการ ดังผู้รับผิดชอบโครงการกล่าวว่า "เราจะยึดตรงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก แล้วก็ใช้องค์ประกอบอื่นในการตัดสินใจด้วย องค์ประกอบอื่นอย่างเช่น ความพร้อมของชุมชน ศักยภาพของชุมชนที่เรามาวิเคราะห์ในการจัดสินใจตัดสินใจในการทำกิจกรรม" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 2) และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ร่วมการสำรวจต้นทุนและความพร้อมชุมชน

"...ทางเรามีส่วนร่วมลงพื้นที่สำรวจต้นทุน ความต้องการของชุมชน ร่วมกับผู้รับผิดชอบโครงการ ....." (เจ้าหน้าที่ของรัฐ รายที่ 1) ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่าด้านวัตถุดิบ ชุมชนมีวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพต่างจากแหล่งผลิตอื่นคือ การปลูกขิงที่ปราศจากการใช้สารเคมีในกระบวนการเพาะปลูก และมีการนำวัตถุดิบขิงมาแปรรูปในรูปแบบของเครื่องดื่ม ขิงดอง ขิงผง เป็นต้น แต่ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาด ผลิตภัณฑ์ขิงแปรรูปมียอดจำหน่ายลดลง และมีวัตถุดิบขิงล้นตลาดชุมชน บางส่วนต้องนำไปทำลายทิ้งเพราะเน่าเสีย สำหรับด้านกำลังคน พบว่าชุมชนมีสตรีที่รวมตัวกันเองแบบไม่เป็นทางการหรือ "กลุ่มแม่บ้าน" เพื่อช่วยเหลือกันในการจัดการวัตถุดิบขิงและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยเป็นกลุ่มขนาดใหญ่มากกว่า 20 คน และส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน

2. การยกระดับเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง การดำเนินงานใน 3 ส่วนคือ การจ้างงานบัณฑิตและประชาชน การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน และ การยกระดับ/เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของชุมชน ดังนี้

2.1 การจ้างงานบัณฑิตและประชาชน หมายถึง การจัดหางานแก่บัณฑิตและประชาชนในชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด 19 ทำให้มีภาวะว่างงาน รายได้ครัวเรือนลดลง ประสบปัญหาเศรษฐกิจในครัวเรือน โดยมีกระบวนการเตรียมความพร้อมแก่บัณฑิตและประชาชนตามข้อกำหนดของโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับการพิจารณาผลประโยชน์ที่จะเกิดกับชุมชน อาทิเช่น คุณวุฒิการศึกษาของบัณฑิต การฝึกอบรมให้ความรู้ทักษะจำเป็นผู้ประกอบการในยุคที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ดังผู้รับผิดชอบโครงการกล่าวว่า *"เราจะคัดเลือกคนในพื้นที่ก่อนเป็นอันดับแรก เพราะว่าเขาจะต้องคลุกคลีอยู่กับคนในชุมชน แล้วก็อันดับสองที่เราดู ก็คือเรื่องคุณวุฒิของบัณฑิตจบใหม่ที่คุณวุฒิที่จะเข้ามาซัพพอร์ตงานของเราในส่วนนี้"* (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1) และการฝึกทักษะด้านดิจิทัล ภาษาอังกฤษ หลักเศรษฐศาสตร์แก่ประชาชนในชุมชน "*...อันนี้คือ 4 ทักษะดิจิตอล ภาษาอังกฤษ เศรษฐศาสตร์ แล้วก็สังคมคือเราจะได้อบรมกับทางมหาวิทยาลัย ที่อบรมผ่านเว็บไทยมุ๊คแล้วก็จะเป็นเซ็ต อบรบทั้ง 4 ทักษะก็คือ พออบรมเสร็จผ่านวีดีโอแล้วเขาก็จะให้เราทำแบบทดสอบ"* (ประชาชนผู้ถูกจ้างงานรายที่ 1)

2.2 การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน หมายถึง การช่วยเหลือให้ประชาชนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาความต้องการของตนได้อย่างยั่งยืน โดยการให้องค์ความรู้ที่จำเป็นอย่างถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญ และการจัดหาแหล่งสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการพัฒนาความรู้ความสามารถประชาชนให้สามารถจัดการกับวัตถุดิบขิงซึ่งเป็นวัตถุดิบทางเกษตรที่มีมากเกินความจำเป็นในชุมชน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนได้ ประกอบด้วยกิจกรรมการสอนด้านวิทยาศาสตร์อาหาร การตลาดการออกแบบบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาในเชิงอุตสาหกรรม และการสร้างคุณค่าโภชนาการ ดังผู้รับผิดชอบโครงการเล่าว่า *"จัดวิทยากรให้ เราก็สอนตั้งแต่เรื่องเกี่ยวกับการแปรรูป พอแปรรูปเสร็จ แล้วก็บรรจุภัณฑ์ โลโก้ หรือแม้แต่ตัวการขาย การขาย เราก็สอนตั้งแต่ตอนที่เริ่มตั้งแต่การถ่ายรูป การทำช็อปปี้ การทำเฟสบุ๊ก แล้วก็วิทยากรภายนอกที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตลาดมาให้ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการตลาดออนไลน์"* (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1) โดยให้ความสำคัญกับความเห็น ความต้องการประชาชนในชุมชน เช่น ความต้องการคงรสชาติของขิง *"คือถามเราว่าเราอยากได้แบบไหน เราก็ บอกว่าคือ เราอยากขึ้นรูปใหม่ อยากได้เป็นแผ่นขิงแท้ ๆ แล้วออกมาให้มันมีรสชาดเผ็ดน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ว่าให้มันยังมีความเผ็ดอยู่อะไรอย่างนี้"* (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 1) ภายใต้การจัดหาสิ่งสนับสนุนให้การดำเนินงานสามารถต่อเนื่องได้ เช่น การจัดหาแหล่งทุน "เราเห็นกลุ่มเขารวมตัวกันได้ มีความเข้มแข็งมุ่งมั่น พยายามหาวิธีจัดการกับขิงที่มีจำนวนมากเลยพยายามหาแหล่งทุน แหล่งความช่วยเหลือจากหลายๆหน่วยงานเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ เช่น หาทุนมาสร้างโรงตาก" (เจ้าหน้าที่รัฐ รายที่ 5)

2.3 การยกระดับ/เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของชุมชน หมายถึง การช่วยเหลือให้ประชาชนในชุมชนสามารถจัดการกับผลผลิตทางเกษตรที่มีอยู่เกินความต้องการบริโภคของชุมชนให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มมูลค่าได้ โดยในโครงการยกระดับเศรษฐกิจและของพื้นที่ตำบลนาซำ มีผลผลิต

ที่เกินความต้องการบริโภคของชุมชน 2 ชนิดคือ ขิงและมะละกอ การยกระดับ/เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของชุมชนในโครงการจึงเป็นการช่วยเหลือให้ชุนชนนำขิงและมะละกอมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นเพื่อบริโภคและอุปโภค โดยในระยะการดำเนินโครงการครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนาเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบขิง ให้สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ขิงปรุงรส น้ำขิงสำเร็จรูป คุ้กกี้ขิง

"สิ่งหนึ่งที่เราเห็นหลัก ๆ เลยก็คือ แก้ปัญหาเรื่องราคาขิงตกต่ำ อย่างนี้ ขิงขายไม่ได้ แต่ของเรายังเอามาแปรรูปได้" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 1)

โดยร่วมกับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เป็นที่ดึงดูดใจของผู้บริโภค *"พัฒนาบรรจุภัณฑ์ แล้วก็ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ให้มีราคาสูงขึ้น ให้มีให้จัดจำหน่ายได้ แล้วก็นำวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นหรือว่า ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นที่ไม่มีราคามาเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น"* (บัณฑิตชาย รายที่ 1)

และได้รับมาตรฐานจากหน่วยงานของรัฐที่กำกับดูแลเรื่องอาหาร *"กลุ่มขิงมีผลิตภัณฑ์อยู่แล้วเยอะมาก แต่ว่ายังขาดบรรจุภัณฑ์ แล้วก็ข้อมูลโภชนาการ เราก็ได้มาทำพวกบรรจุภัณฑ์อะไรอย่างนี้ แล้วก็ข้อมูลโภชนาการ แล้วก็มีทำผลิตภัณฑ์ตัวใหม่ก็คือ น้ำขิง"* (ประชาชนที่ถูกจ้างงาน รายที่ 1) และความเห็นของผู้รับผิดชอบโครงการที่ว่า *"กลุ่มขิงเขามีความพร้อมในระดับหนึ่ง ความพร้อมของเขาก็คือเขามีสถานที่ผลิต ๆ เขาสามารถขออย.ได้ กลุ่มที่ต่อยอดยกระดับ โดยใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินโครงการ ปรับปรุงคุณภาพ เพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่า"* (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

ส่วนที่ 2 ผลการดำเนินงานของโครงการ พบว่าเกิดผลกระทบต่อ 2 ส่วนหลักคือ กำลังคนและวัตถุดิบท้องถิ่น ดังนี้

1. ผลการดำเนินที่กระทบต่อกำลังคน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน โดยระดับบุคคล ทำให้ประชาชนมีความรู้และทักษะในการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ครัวเรือน โดยนำความรู้ที่ได้รับจากกิจกรรมโครงการไปต่อยอดงานของตนเอง เช่น การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การขายออนไลน์ เป็นต้น

"ได้ความรู้ใหม่ อย่างแต่ก่อนนี้ทำไปตามที่เราคิดเคยทำ แต่ก็พอโครงการนี้มา เราก็ได้ความรู้มากขึ้น เราจะดูแลของยังไง บรรจุสินค้ายังไง ยืดอายุสินค้ายังไง การห่อ วางแผนยังไง ได้ความรู้ขึ้นเยอะ" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 2)

"ก็นำความรู้ที่ เขาจะจ้างวิทยากรมาอบรมชาวบ้านให้ขายออนไลน์ใช่ไหม ผ่านทางช็อปปี้ ผมก็ได้ดู แล้วก็เรียนรู้ แล้วก็นำไปลองเปิดร้านของตัวเองดู" (บัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 2)

"เด็กที่ถูกจ้างงาน ได้ความรู้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากได้มีการมีการอบรมให้ความรู้ให้กับทั้งในชุมชนแล้วก็กับตัวของกลุ่มผู้ที่ได้รับการจ้างงานด้วย ทำตัวเองเป็น start up แล้ว เปิดร้านในออนไลน์ในช๊อปปี้ ลาซาด้า อย่างนี้เขาก็ได้ความรู้จากตรงนี้" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

"ผลระยะสั้นเกิดการจ้างงาน ให้กับคนที่ตกงานช่วงโควิด ระยะกลางก็คือเราสามารถนำความรู้ที่ได้จากการทำงานไปใช้ ไปพัฒนาต่อได้ แล้วก็ถ้าในระยะยาวก็อาจจะแบบเอาไปสร้างเป็นอาชีพเลย เช่น อย่างเพื่อนหนู จากการทำงานครั้งที่แล้ว เพื่อนก็ได้ไปเปิดขายของในช็อปปี้ต่ออย่างนี้ อันนั้นคือในระยะยาว" (บัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 3)

สำหรับระดับครอบครัว พบว่า กิจกรรมโครงการเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพิ่มโอกาสพูดคุยกัน สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน

"มันช่วยปู่ย่าตายายของเขาด้วย เวลาวันเสาร์อาทิตย์ขิงจะได้ปลอกอย่างนี้ ก็นั่งล้อมวงปลอกขิงกัน" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 2)

"ตอนแรก ๆ ที่เราไปให้ผู้สูงอายุปลอก ก็คือ กิจกรรมก็คืออยากให้เขามีกิจกรรมทำยามว่าง แต่พอต่อมาลูกก็มาช่วย หลานก็มาช่วยอย่างนี้ มันก็เลยกลายเป็นว่าแทนที่จะปลอกคนเดียวอยู่เหงา ๆ อย่างนี้ เขาก็รวมกลุ่มกันเหมือนกับว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งในครอบครัวไปเลยอย่างนี้" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 3)

และในระดับชุมชน เกิดความร่วมมือจากการรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรเครือข่ายกัน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนและเพิ่มโอกาสการจ้างงานในชุมชน

"มันทำให้เรารู้เรื่องของการ เขาเรียกว่าอะไร เอื้อเฟื้อกันเป็นวงจนอยู่ร่วมกันแบบคนนี้ปลูก คนนี้ซื้อ คนนี้ปลอก คนนี้มาผลิต คนนี้ขาย อะไรอย่างนี้ มันทำให้เรา

คือเราอยู่ร่วมกันได้โดยที่แบบไม่ต้องกลัวที่จะเป็นคู่แข่งกัน คือสามารถเป็นพันธมิตรเป็นเครือข่ายกันได้" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 1)

"ความเป็นอยู่ คือมีการรวมตัว มีความสามัคคี มีความสามัคคีของกลุ่มของคนในตำบล จากที่ไม่เคยพูดคุย จากที่ไม่เคยหันหน้าเข้าหากันอะไร ต่างก็พอมารวมกลุ่มก็จะมีได้พูดคุยกันมากขึ้น รู้จักกันมากขึ้น" (ประชาชนที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 2)

"ของกลุ่มขิงในลำดับต่อมาก็คือต้องการผลิตมากขึ้น ก็จะมีคนในกลุ่มที่เข้ามา ก็ต้องเข้าช่วยกันทำงานมากขึ้น เพราะว่าผลิตภัณฑ์เขามีไม่กี่ตัวก็อาจจะไม่ต้องการกำลังคนเยอะ พอผลิตภัณฑ์มันหลากหลายขึ้น เขาก็ต้องการกำลังคนเข้ามาซัพพอร์ตตรงนี้เยอะขึ้น ก็มีการจ้างงานเพิ่มขึ้นด้วยอย่างนี้เป็นต้น" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

2. ผลกระทบต่อวัตถุดิบท้องถิ่น คือ การเพิ่มขึ้นของมูลค่าวัตถุดิบ โดยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐาน มีคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ประชาชนพบวิธีการจัดการกับผลผลิตทางการเกษตรที่มากเกินความต้องการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนทั้งในด้านการแปรรูป การสร้างรสชาติ การบรรจุภัณฑ์ การรับรองมาตรฐานอาหาร ดังผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้บอกเล่าว่า

"...คือมันได้ตามความต้องการ แก้ปัญหาตรงกับความต้องการ อย่างเช่นตอบโจทย์ให้ได้ว่าสองปีที่ผ่านมาขิงมีปัญหาขายไม่ได้อย่างนี้ มันก็เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรไปในตัว เป็นว่าแก้ไขปัญหาตั้งแต่เบื้องต้นเลยว่าช่วยชาวไร่ได้" (ประชาชน ผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 1)

"...วัตถุดิบในชุมชนได้ใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ...ขิงแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จำหน่ายหลากหลายรูปแบบ ...มะละกอไม่ต้องทิ้งเมื่อก่อน แปรรูปได้..ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น...." (เจ้าหน้าที่ของรัฐ รายที่ 2)

"อย่างที่เราไม่ได้คาดคิดซอสพริกมะละกอ ก็เป็นการมานั่งพูดคุยกันกับอาจารย์ทางด้านฟูดซายซ์ว่าพอมะละกอมันสุกงอม หรือว่ามันขายไม่ได้แล้วถึงเก็บไว้ขายพรุ่งนี้ก็มันจะแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ เราจะทำอะไรกับเขาได้บ้าง ทำแยมเหรอ ทำเป็นอะไรดีเชื่อมก็ไม่ได้เพราะมันงอมไปแล้ว เราก็มานั่งคุยกันว่าทำยังไงดีก็กลายเป็นว่าเป็นซอสพริกมะละกอขึ้นมาซึ่งเป็นที่ถูกใจของชุมชน ถึงแม้จะยังไม่ได้รับมาตรฐานในด้านการผลิตก็ตาม แต่เป็นโปรดักใหม่ ซึ่งก็เหนือความคาดหมายที่เราคิดไว้เหมือนกันว่ามันจะสามารถทำได้" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

และจากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรขิงและมะละกอในพื้นที่ ภายใต้การช่วยเหลือองค์ความรู้ ทักษะการผลิตด้านวิทยาศาสตร์การอาหาร เทคนิคการปรุงรสชาติ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย การปฏิบัติตามมาตรฐานการรับรองด้านอาหาร ทำให้ชุนชมเกิดรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปเพิ่มขึ้น

"เมื่อก่อนทิ้งเยอะ พังที่รสชาด ส่วนมากจะทิ้งตรงนี้ เมื่อก่อนไม่อร่อยอย่างนี้ เราต้องลองผิดลองถูกบ่อยมากหลายครั้งมากกว่าจะได้ แต่พออาจารย์เข้ามา มันมีส่วนอันนี้ผสม ตอนนี้มันก็ออกมามันก็อร่อยเลย" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 3)

"ยอดขายมันเพิ่มขึ้น จากเดิมที่ตัวขิงชุบบ๊วยที่ยังไม่มีข้อมูลทางโภชนาการ มันก็จะขายได้บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่พอมีข้อมูลโภชนาการ น้องเขาเอาลงในเพจว่าขิงตัวนี้มีข้อมูลโภชนาการแล้วนะ (แถวล่างจะมีข้อมูลโภชนาการ) คือมันจะมียอดสั่งซื้อ ขายสองพันวันกล่อง" (ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 1)

"พัฒนาบรรจุภัณฑ์ แล้วก็ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ให้มีราคาสูงขึ้น ให้มีให้จัดจำหน่ายได้ แล้วก็นำวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นหรือว่า ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นที่ไม่มีราคามาเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น" (บัณฑิตที่ถูกจ้างงาน รายที่ 2)

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย การยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ภาคีเครือข่ายเข้มแข็ง และประสบการณ์ความเชี่ยวชาญของผู้มีส่วนร่วมในโครงการ ดังนี้

(1) การยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การมุ่งเน้นความต้องการแก้ปัญหาของชุมชน สนับสนุนสิ่งที่ชุมชนต้องการ และการระบุจุดแข็งหรือทรัพยากรหลักของชุมชน เปิดโอกาสและกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและสร้างรายได้ที่ยั่งยืนจากวัตถุดิบหลักของชุมชน ดังผู้รับผิดชอบโครงการกล่าวว่า *"เราจะยึดตรงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก แล้วก็ใช้องค์ประกอบอื่นในการตัดสินใจด้วย องค์ประกอบอื่นอย่างเช่น ความพร้อม*

*ของชุมชน ศักยภาพของชุมชนที่เรามาวิเคราะห์ในการจัดสินใจตัดสิน*ใจในการทำกิจกรรม" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

(2) ภาคีเครือข่ายเข็มแข็ง ซึ่งหมายรวมถึง ความร่วมมือในการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนประชาชนในชุมชนเองและหน่วยงานที่สนับสนุนด้านวิชาการ เงินทุน การตลาด การจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรพัฒนาท้องถิ่น สำนักงานเกษตรฯ มหาวิทยาลัย *"การได้รับความร่วมมือทั้งในชุมชน กระตือรือร้น ทั้งกลุ่มเองมีความกระตือรือร้น มีความพร้อมที่จะรับองค์ความรู้แล้วก็พัฒนาไปพร้อมกัน ร่วมกับศักยภาพของผู้รับผิดขอบโครงการที่จะทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้แล้วก็หาผู้เชี่ยวชาญมาถ่ายทอดทำงานไปร่วมกัน มันก็เลยทำให้โครงการนี้ มันค่อนข้างไปได้ในทิศทางที่ดี"* (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 2)

(3) ประสบการณ์ความเชี่ยวชาญของผู้มีส่วนร่วม หมายถึง ความสามารถเฉพาะตัวหรือลักษณะเด่นของผู้มีส่วนร่วมในโครงการในการขับเคลื่อนกิจกรรม โดยในโครงการนี้พบว่าผู้มีส่วนร่วม 2 ส่วนหลัก คือ ผู้ดำเนินโครงการหลักที่มีประสบการณ์การทำงานกับชุมชนเคยช่วยเหลือชุมชนอื่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการตลาด ทำให้สามารถวางแผนให้ความช่วยเหลือชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ *"ประสบการณ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามที่เราเคยให้การบริการชุมชนที่ผ่านมา สิ่งสำคัญเลยก็คือคนที่จะมาซัพพอร์ตงาน U2T ได้ เจ้าหน้าที่ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปอาหารในส่วนหนึ่งที่เราตั้งไว้อันดับสองก็คือเรื่องการเกษตร การเกษตรคือเขาจะต้องมีความรู้ตั้งแต่เรื่องเกี่ยวกับการปลูก เรื่องเกี่ยวกับวัตถุดิบ วัตถุดิบที่ดีก็จะส่งผลต่อผลิตภัณฑ์ที่ดีด้วย แล้วก็เรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์"* (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1) และผู้มีส่วนร่วมหลักภาคประชาชนที่มีประสบการณ์ในโครงการคือ สตรีแกนนำกลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปขิงที่มีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับการแปรรูปขิงมาก่อน และยังมีลักษณะของความเป็นผู้นำ และอุทิศตนและกำลังทรัพย์ส่วนตนเพื่อพัฒนาผลผลิตของชุมชนอีกด้วย *"แม่.....คนที่เป็นแกนนำกลุ่มขิง เราเห็นแล้วว่าเขาเป็นคนหัวดี มุ่งมั่นทำงาน และมีคนรู้จักเยอะ เขาทำงานกับกลุ่มขิงเดิมมานาน เลยชวนเขาแยกกลุ่มออกมา แล้วทางเราก็ช่วย สนับสนุน หาเงินทำโรงตากให้บ้าง สร้างลานจำหน่ายนี้ให้บ้าง แล้วเขาก็เสียสละเงินตัวเองมาทำด้วย เพื่อให้ชาวบ้านคนอื่นได้มีงานทำ เมื่อก่อนมีผลิตภัณฑ์ไม่กี่แบบ เดี๋ยวนี้มีเยอะมาก ..."* (เจ้าหน้าที่ของรัฐ รายที่ 5)

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย (1) ศักยภาพและความพร้อมของบัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน เนื่องจากบัณฑิตที่ได้รับการจ้างงานเป็นบัณฑิตที่จบการศึกษาไม่เกิน 3 ปี ทำให้ประสบการณ์การทำงานโดยเฉพาะกับชุมชนยังมีน้อย ขาดทักษะด้านการสื่อสารกับชุมชน การทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆในชุมชน การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ดังผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า

"ก็ปัญหาที่เราเจอส่วนหนึ่ง คือเหมือนประสบการณ์ของเด็กจบใหม่ เขายังมีประสบการณ์ยังไม่เพียงพออย่างเช่น เราเจอเคสเรื่องการออกแบบ" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

"...ด้วยความที่เด็กที่ไปลง เขาก็จะมีศักยภาพที่แตกต่างกัน การสื่อสารก็จะแตกต่างกัน รวมไปถึงความเข้าใจที่แตกต่างกันด้วย เพราะฉะนั้นตัวนี้ก็จะเป็นปัญหา..." (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 2)

"...อยากให้จัดอบรมให้บอกวิธีการทำงานอย่างละเอียดเลยว่า มีขั้นตอนการทำงานยังไง เพื่อเวลามาทำงาน เราจะได้แบบทำงานอย่างถูกต้อง..." (บัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 2)

และ (2) การระบาดของโรคโควิด 19 ในช่วงระหว่างการดำเนินงานของโครงการฯ ทำให้เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย เกิดการรวมกลุ่มลำบาก ขาดความต่อเนื่องของการดำเนินงาน

"..การระบาดโควิดช่วงนั้น ก็คือมีช่วงหนึ่งลงพื้นที่ไม่ได้ รวมกลุ่มไม่ได้เลย" (บัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 1)

"แล้วเวลาทำงานเราลงครบทุกคนไม่ได้ ต้องแบ่ง ๆ กันมา เพราะว่าเขาให้จำกัดจำนวนคน ค่ะ มันก็เลยจะเกิดปัญหาที่ว่าบางคนไม่ได้มา เขาอาจจะรู้ไม่หมดอะไรอย่างนี้" (ประชาชนที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 1)

ส่วนที่ 5 แนวทางการพัฒนากระบวนการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย การสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์การแปรรูปผลผลิต การสนับสนุนแหล่งข้อมูลความช่วยเหลือ

การขยายระยะเวลาดำเนินการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบอื่น ดังผู้ให้ข้อมูลระบุว่า หลังจากการดำเนินโครงการ ประชาชนในชุมชนมีองค์ความรู้ในการจัดการกับวัตถุดิบการเกษตรที่เหลือใช้แล้ว แต่ยังคงขาดเครื่องมืออุปกรณ์การแปรรูปผลผลิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการผลิต *"...จะเห็นนะว่าชาวบ้านทำได้เขามีภูมิปัญหาแล้ว เขามีองค์ความรู้จากประสบการณ์ให้เต็ม ถ้ามันขาดเครื่องมือมันก็ทำไม่ได้"*(ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ รายที่ 1) และต้องการแหล่งความช่วยเหลือด้านข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานอาหาร เพื่อพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับและวางจำหน่ายในตลาดได้กว้างขวาง *"...ถ้าผลิตภัณฑ์อื่นที่เขาต้องการ อย. คือ อย. ยังไม่ได้ทุกตัว ถ้าตัวอื่นเขาต้องการ อย. เขาต้องพัฒนาแบบไหน ยังไง หรือถ้าต้องการพัฒนาข้อมูลเพิ่มเติมเขาต้องคอนแทคกับใคร เขาต้องขอความรู้จากใคร แบบนี้เป็นต้น เรามองว่ามันไม่ใช่เพียงแค่เราไปทำแล้วมันอยู่ตรงนั้น เขายังจะได้ความรู้ไปพัฒนาของเขาต่อไปสานต่อของเขาตามที่เขาต้องการต่อไปได้อีก....."* (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 1)

นอกจากนี้ยังต้องการให้มีความช่วยเหลือระยะยาวและช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบการเกษตรเหลือใช้อื่น เช่น แก้วมังกร *"อยากให้เฟสหนึ่งมีระยะ อยากให้มีเฟสต่อไป แล้วก็แต่ละเฟสอยากให้มีระยะเวลานานกว่านี้ เพราะว่าอย่างเฟส 2 แค่ 3 เดือน คือแบบมันสั้นแล้วมันระยะเวลาการทำงานมันน้อย"* (บัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน รายที่ 1)

"....อย่างกลุ่มแก้วมังกร เขาก็ถามก็มีการพูดคุยกัน เพราะเราลงชุมชนเขาบ่อย นาน ก็คุยกันหลายเรื่อง เขาก็บอกว่าตัวนี้จะแปรรูปเป็นอะไรได้บ้าง เขาอยากทำอบแห้งอะไรอย่างนี้ เราก็บอกโอ้โห แก้วมังกรมันเป็นผลไม้ที่น้ำเยอะ การอบแห้งก็คือ ยาก แต่ถ้าทำเป็นแยมเป็นอะไรพวกนี้ เหมือนจะมีคนทำอยู่แล้ว แล้วก็เดี๋ยวถ้ามีโครงการต่อไปหรือได้รับการสนับสนุนต่อก็อาจจะมีการคิดค้นปรับปรุงพัฒนาในส่วนของผลไม้อื่นๆ" (ผู้รับผิดชอบโครงการ รายที่ 2)

การอภิปรายผล

กระบวนการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ซึ่งประกอบด้วย 1) เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ โดยมีมหาวิทยาลัยในพื้นที่เป็น System integrator 2) เพื่อให้เกิดการจ้างงานประชาชนทั่วไป บัณฑิตจบใหม่ และนักศึกษาให้มีงานทำและฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน และ 3) เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามปัญหาและความต้องการของชุมชน (Ministry of Higher Education, Research and Innovation, 2021) ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างน้อย 1 ใน 17 เป้าหมาย คือ เป้าหมายที่ 1 ยุติความยากจน (United Nations Development Program, 2023)

ผลการถอดบทเรียนโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ จากมหาวิทยาลัยสู่ตำบลของตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการดำเนินโครงการฯ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดเป็นไปตามโมเดล The input-process-output model ของแมคแกรท (McGrath, 1964 as cited in Ishak, Khairuddin, & Aziz, 2019) คือ สิ่งป้อนเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) โดย 1) สิ่งป้อนเข้าของโครงการฯ (Input) ประกอบด้วย ผู้สนับสนุนโครงการ ผู้รับผิดชอบโครงการ ประชาชน บัณฑิต ชุมชน ภาคีเครือข่าย วัตถุดิบในชุมชน องค์ความรู้และการสนับสนุนต่างๆ จากภาคีเครือข่าย 2) กระบวนการหรือการดำเนินงานของโครงการ (Process) ประกอบด้วย (1) การสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน ประกอบด้วย การค้นหาปัญหาและการสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน และ (2) การยกระดับเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย การจ้างงานบัณฑิตและประชาชน การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน และการยกระดับ/เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของชุมชน และ 3) ผลผลิตของโครงการ (Output) ประกอบด้วย ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนเข้มแข็ง และวัตถุดิบในชุมชมเพิ่มมูลค่า

1) กระบวนการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน พบว่า กระบวนการสำคัญ ประกอบด้วย การสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน และการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการดำเนินโครงการการแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน มุ่งเน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักการประชาชนมีส่วนร่วมวิเคราะห์ ร่วมคิด ร่วมวางแผน (Puangngam, 2019) นอกจากนี้กระบวนการดำเนินโครงการฯ สอดคล้องกับแนวคิดหลักของทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Social Action Theory) ซึ่งมุ่งเน้นการก่อร่างสร้างการมีปฏิสัมพันธ์และการให้ความหมายระหว่างบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม (Weber, 1921 as cited in Ospina Avendano, 2021) จากผลการสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชนโดยใช้หลักการ SWOT พบว่า ปัญหาที่เป็นประเด็นหลักคือ การว่างงานและการขาดรายได้ในระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน และชุมชนมีวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีคุณภาพต่างจากแหล่งผลิตอื่น คือ การปลูกขิงที่ปราศจากการใช้สารเคมีแต่วัตถุดิบขิงล้นตลาดชุมชน นอกจากนี้ชุมชนมีต้นทุนด้านกำลังคน คือมีสตรีที่รวมตัวกันเองแบบไม่เป็นทางการหรือ "กลุ่มแม่บ้าน" ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาโครงการยกระดับรายได้ครอบครัวเศรษฐกิจฐานรากตำบลคลองโยงหมู่ 1 ของ ปวิตร มงคลประสิทธิ์ (Mongkolprasit, 2023) ที่ใช้หลักการ SWOT เพื่อค้นหาปัญหาและต้นทุนของครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารพัฒนาชุมชนเขตพื้นที่บ้านยกกระบัตร ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ของอริสรา หงษาชุม และราเชนทร์ นพณัฐวงศกร (Hongsachum & Noppanatwongsakorn, 2023) ที่พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับการมีส่วนร่วมด้านอื่นๆ ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญของการมีพันธะสัญญาร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชม (Antony et al., 2023; Armenia, Dangelico, Nonino, & Pompei, 2019)

2) ผลการดำเนินงานของโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน พบว่าเกิดผลกระทบต่อ 2 ส่วนหลัก คือ กำลังคนและวัตถุดิบท้องถิ่น โดยระดับบุคคล ทำให้ประชาชนมีความรู้และทักษะในการสร้างอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ครัวเรือน ระดับครอบครัว กิจกรรมโครงการฯ เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน ระดับชุมชน เกิดความร่วมมือจากการรวมกลุ่ม เป็นพันธมิตรเครือข่ายกันเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนและเพิ่มโอกาสการจ้างงานในชุมชน ผลกระทบต่อวัตถุดิบท้องถิ่น คือ การเพิ่มขึ้นของมูลค่าวัตถุดิบ โดยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กระบวนการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน ได้ดำเนินการสำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชน และการยกระดับเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการประเมินโอกาสและความเป็นไปได้ในอนาคตเกี่ยวกับความยั่งยืนของรายได้ครัวเรือน โดยผู้สำรวจต้นทุนและความพร้อมของชุมชนประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบโครงการ ทีมดำเนิน U2T องค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. พัฒนาชุมชนและประชาชนแกนนำตลอดจนกระบวนการยกระดับเศรษฐกิจและสังคม มุ่งเน้นพัฒนาความรู้ความสามารถประชาชนให้สามารถจัดการกับต้นทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน โดยให้ความสำคัญกับความเห็นความต้องการของประชาชนในชุมชน ซึ่งตรงกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่เชื่อมั่นและให้ความสำคัญกับคนมากที่สุด เพราะการพัฒนาการดำรงอยู่ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ จึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนางานชุมชน การช่วยเหลือตนเองและการพึ่งตนเอง โดยพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น การเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชน การใช้ทรัพยากรในชุมชน (Puangngam, 2019)

ผลการศึกษาสอดคล้องกับการถอดบทเรียนประสิทธิผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ตาม "โครงการไทยนิยมยั่งยืน" ของศิริวรรณ วิสุทธิรัตนกุล (Wisutthirattanakun, 2022) ที่พบว่า ผลผลิตที่ได้คือประชาชนในชุมชนเกิดความพึงพอใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ส่งเสริมทางด้านอาชีพ และกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน และการถอดบทเรียนของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (Rajamangala University of Technology Lanna, 2022) ที่พบว่า ผลของการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย คือ ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพา

3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน พบว่า การยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ภาคีเครือข่ายที่เข็มแข็ง และประสบการณ์ความเชี่ยวชาญของผู้มีส่วนร่วมในโครงการเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การดำเนินโครงการฯ ประสบความสำเร็จเกินความคาดหมาย เช่น กลุ่มแปรรูปขิง พัฒนาผลิตภัณฑ์จนได้มาตรฐาน จำหน่ายในตลาดใหญ่ และประกวดได้รับรางวัล ซึ่งตรงกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติการ ประเมินผล และรับผลประโยชน์เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน และการร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน โดยอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และความสมดุลในการพัฒนาโดยดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้านที่มีความเกี่ยวข้องกัน (Puangngam, 2019) ผลการวิจัยสอดคล้องกับการศึกษาของ มนัสศักต์ มากบุญ (Makbun, 2023) ที่พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนแห่งหนึ่งในการป้องกันการสูบบุหรี่ ในจังหวัดพิษณุโลก คือ ยึดความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยดูความพร้อม ซึ่งนำไปสู่การลด ละ เลิก ยาสูบในชุมชน การศึกษาของศิริวรรณ วิสุทธิรัตนกุล (Wisutthirattanakun, 2022) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ตาม "โครงการไทยนิยมยั่งยืน" มากที่สุด คือ การมีส่วนร่วม รองลงมา คือ ด้านผู้นำ ด้านทรัพยากร ด้านการสื่อสาร ด้านความรู้ ความเข้าใจ และด้านแรงจูงใจ การถอดบทเรียนของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (Rajamangala University of Technology Lanna, 2022) ที่พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย เกิดจากความร่วมมือของผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของประชาชน และความร่วมมือของภาคีเครือข่าย การศึกษาของ ธงชัย เลิศกาญจนาพร และสุวัฒนาธาดานิต (Lertkanjanaporn & Thadanit, 2020) ที่พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบคือเน้นคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน การดำเนินงานของรัฐที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ ภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และการศึกษาของแลนซิ่งและคณะ (Lansing et al., 2023) ที่พบว่า การให้ชุมชนมีพันธะสัญญาร่วม โดยให้ชุมชนตระหนักถึงจุดที่ชุมชนอยู่ สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้ชุมชน และคอยสนับสนุนในสิ่งที่ชุมชนต้องการเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนโดยแท้ ทำให้โครงการในชุมชนเกิดความยั่งยืน (Armenia et al., 2019; Franco & Tracey, 2019; Makbun, 2023)

4) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน ได้แก่ ศักยภาพและความพร้อมของบัณฑิตที่ได้รับการจ้างงาน และการเกิดโรคระบาดโควิด 19 ในช่วงระหว่างการดำเนินงานของโครงการฯ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของแอนโทนี่และคณะ (Antony et al., 2023) ที่พบว่าการเตรียมความพร้อมของบุคลากรทั้งการศึกษาและการฝึกฝนเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงาน และการศึกษาของอริสราหงษาชุมและราชนทร์ นพณัฐวงศกร (Hongsachum & Noppanatwongsakorn, 2023) ที่พบว่า การขาดความรู้ของประชาชนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน และการศึกษาความต้องการแรงงานและช่องว่างสมรรถนะสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เมืองต้นแบบ

การค้าชายแดน อำเภอสุไหงโกลก จังหวัดนราธิวาสของชุติกาญจน์ เพ็ชร์แก้วและคณะ (Phetkaew, Ardam, Phayoonpun, Krahomwong, Saree, & Sojipan, 2021) ที่พบว่า หน่วยงานภาครัฐและสถานประกอบการมีช่องว่างสมรรถนะเหมือนกันคือ แรงงานมีระดับทักษะในปัจจุบันต่ำกว่าระดับทักษะที่หน่วยงานต้องการทุกด้าน และทักษะที่มีช่องว่างมากที่สุดในทุกกลุ่มคือทักษะด้านภาษา ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่าการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการนี้ เป็นการดำเนินงานที่ซับซ้อนเนื่องจากมีการดำเนินการในรูปแบบของภาคีเครือข่ายทั้งชุมชน ผู้รับผิดชอบโครงการ องค์กรสนับสนุนต่างๆ ซึ่งบัณฑิตที่ได้รับการจ้างงานเป็นบัณฑิตจบการศึกษาไม่เกิน 3 ปี ทำให้ประสบการณ์การทำงานโดยเฉพาะกับชุมชนยังมีน้อย ขาดทักษะด้านการสื่อสารกับชุมชนการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ในประเทศไทยการดำเนินการในด้านการพัฒนาทักษะอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ และการเพิ่มทักษะชีวิตให้สามารถอยู่ร่วมและทำงานภายใต้สังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรมยังมีการดำเนินการไม่มากนัก และระบบการเรียนการสอนและหลักสูตรที่สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาดแรงงานยังเป็นประเด็นท้าทายที่สำคัญในการดำเนินการในส่วนของการพัฒนาทักษะต่างๆ ของเยาวชน ส่งผลให้การพัฒนาด้านทักษะอาจยังไม่สะท้อนออกมาอย่างชัดเจน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022)

การเกิดโรคระบาดโควิด 19 ในช่วงระหว่างการดำเนินงานของโครงการฯ ทำให้เป็นอุปสรรคในการดำเนินระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย เกิดการรวมกลุ่มลำบาก ขาดความต่อเนื่องของการดำเนินงาน เนื่องจากการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน (กลุ่มขิงและกลุ่มมะละกอ) เป็นกิจกรรมที่ต้องมีการพบปะกันในสถานที่จริงระหว่างภาคีเครือข่ายต่างๆ เพื่อเรียนรู้ทักษะ ฝึกฝน และพัฒนาผลิตภัณฑ์ ไม่สามารถดำเนินการในรูปแบบออนไลน์แทนได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาถอดบทเรียนโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้ว ให้ประเทศ) ที่พบว่าในระหว่างช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัส COVID ทำให้การลงพื้นที่และการจัดกิจกรรมได้ไม่เต็มที่ การดำเนินงานล่าช้าและหยุดชะงัก (Rajamangala University of Technology Lanna, 2022)

5) แนวทางการพัฒนากระบวนการดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ ตำบลนาซำ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ การแปรรูปสมุนไพรและผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์การแปรรูปผลผลิต การสนับสนุนแหล่งข้อมูลความช่วยเหลือ การขยายเวลาดำเนินการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบอื่นซึ่งสอดคล้องกับการถอดบทเรียนโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG ประเทศไทย (U2T for BCG) ของ ดนุช ตันเทอดทิตย์ และ สัมพันธ์ เย็นสำราญ (Tanterdtid & Yensumran, 2023) ที่ระบุว่าการสร้าง/ผลิต/พัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่เป็นที่ต้องการของตลาดให้ได้รับการรับรองมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับอย่างหลากหลาย และดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่และจ้างงานให้มีความต่อเนื่อง อย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป และการถอดบทเรียนโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ 1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้ว ให้ประเทศ) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (Rajamangala University of Technology Lanna, 2022) ที่ระบุว่าการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและควรมีการดำเนินการและติดตามอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะจากการถอดบทเรียน

1. ข้อเสนอในการดำเนินโครงการ ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือเผยแพร่แนวปฏิบัติที่ดีของการดำเนินโครงการในแต่ละพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับการดำเนินโครงการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน ซึ่งอาจส่งผลให้การดำเนินโครงการและผลการดำเนินงานมีประสิทธิภาพในครั้งต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีนโยบายที่เป็นรูปธรรมและเฉพาะเจาะจงตามบริบทของชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัย ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงลึกและระยะยาวในทุกกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินโครงการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมเกี่ยวกับความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนที่แท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้ประสานงานโครงการและบุคลากรทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและขอขอบคุณมหาวิทยาลัยนเรศวรที่ให้การสนับสนุนทุนในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Antony, J., Swarnakar, V., Gupta, N., Kaur, J., Jayaraman, R., Tortorella, G. L., ...Cudney, E. (2023). Critical success factors for operational excellence initiatives in manufacturing: A meta-analysis. *Total Quality Management & Business Excellence*, *34*(9-10), 1152-1172.

Armenia, S., Dangelico, R. M., Nonino, F., & Pompei, A. (2019). Sustainable project management: a conceptualization-oriented review and a framework proposal for future studies. *Sustainability*, *11*(9), 2664.

Chang, L., Mohsin, M., & Iqbal, W. (2022). Assessing the nexus between COVID-19 pandemic–driven economic crisis and economic policy: Lesson learned and challenges. *Environmental Science and Pollution Research,* 1-14.

Franco, I. B., & Tracey, J. (2019). Community capacity-building for sustainable development: eEffectively striving towards achieving local community sustainability targets. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, *20*(4), 691-725.

Hongsachum, A., & Noppanatwongsakorn, R. (2023). Public participation in community development administration Ban Yok Krabat Area, Tha Sai sub-district, Mueang district, Samut Sakhon province. *Phimoldhamma Research Institute Journal, 10*(1), 99-109. [In Thai].

Ishak, N., Khairuddin, F. N., & Aziz, N. S. (2019). Level of team effectiveness among MARA employees. *Jurnal Intelek*, *14*(2), 103-116.

Lansing, A. E., Romero, N. J., Siantz, E., Silva, V., Center, K., Casteel, D.,… Gilmer, T. (2023). Building trust: Leadership reflections on community empowerment and engagement in a large urban initiative. *BMC Public Health*, *23*(1), 1-25.

Lertkanjanaporn, T., & Thadanit, S. (2020). Lesson learned community participation in design thinking process: a case study of community conservation and renewal project at Taladnoi district, Bangkok metropolis. *Journal of KMITL Business school*, *10* (1), 131-141. [In Thai].

Makbun, M. (2023). The success factors of one community for smoking prevention in Phitsanulok Province. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, *8*(5), 332-246. [In Thai].

Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2021). *Strategies to drive Thailand's development with the BCG economy 2021-2026.* Bangkok: Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation.[In Thai].

Mongkolprasit, P. (2023). A study of the project raise income to the foundation economy family in STUDY Khlong Yong Moo 1 sub-district. *Journal of Social Sciences Mahamakut Buddhist University, 6*(1), 125-140. [In Thai].

National Statistic Office. (2023). *The labor force survey whole kingdom quarter 4: October-December 2022*. [In Thai].

Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). *The eleventh National Economic and Social Development Plan: Human development throughout the lifespan.* [In Thai].

Office of the Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Research and Innovation. (2020). *Operation guidelines: Integrated sub-district economic and social upgrading project 1 sub-district 1 university (University to district, created the indissoluble country).* [In Thai].

Ospina Avendano, D. (2021). *Socializing action theory by Max Weber.* Retrieved 15 July 2023 from https://cnjianbanji.com/sociology/social-action-theory/

Phetkaew, C., Ardam, S., Phayoonpun, T., Krahomwong, M., Saree, R., & Sojipan, W. (2021). Demand labor and competence gap to human resource development of Border Trade Master City Model Sungaiko-lok Narathiwat. *Journal of Management Science Review, 23*(2), 25-38. [In Thai].

Puangngam, K. (2019). *Community and local self-governance.* (2nd ed.). Nonthaburi: Dhammasan. [In Thai].

Rajamangala University of Technology Lanna. (2022). *A Lesson learned of the improved sub-district economic and social integration project, university to sub-district, one sub-district, one university (university to sub-district, planting taproot for the country): sub-district towards sustainable.* [In Thai].

Scheffelaar, A., Bos, N., de Jong, M., Triemstra, M., van Dulmen, S., & Luijkx, K. (2020). Lessons learned from participatory research to enhance client participation in long-term care research: a multiple case study. *Research involvement and engagement, 6,* 27.

Tanterdtid, D., & Yensumran, S. (2023). Lesson learned on base economy and society driving project after the covid-19 pandemic with BCG economy in Thailand (U2T for BCG). *NRRU Community Research Journal, 17,* 26-39. [In Thai].

United Nations Development Programme. (2023). *What are the sustainable development goals?* Retrieved 15 June 2023 from https://www.undp.org/sustainable-development-goals.

Wisutthirattanakun, S. (2022). Lessons learned on the effectiveness of the microeconomic promotion and development strategy under Thai Niyom Yungyuen Project (200,000 Bath per village or community) to improve the quality of life for grassroots sector. *Phranakhon Rajabhat Research Journal: Humanities and Social Sciences, 17*(2), 155-168. [In Thai].